

ДЕРЛЕМЕНКО

Віталій Володимирович;

д-р пед. наук, завідувач відділу науково-методичної роботи та наукового реферування сільськогосподарської літератури, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (м Київ)

**ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЮ
ТА НАВЧАЛЬНУ ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

Висвітлюється вплив інновацій на інформаційно-освітню та навчальну функції сільськогосподарських бібліотек України.

Освящено влияние инноваций на информационно-образовательную и обучающую функции сельскохозяйственных библиотек Украины

The impact of innovations on information, educational and training functions of agricultural libraries of Ukraine is illuminated.

Термін «інновація» походить від латинського «innovato», що означає «оновлення» або «поліпшення». Саме поняття innovation вперше з'явилося в наукових дослідженнях ХІХ ст. Нове життя воно отримало на початку ХХ ст. в наукових розробках австрійського економіста Йозефа Шумпетера, який в роботі «The Theory of Economic Development» (1934) аналізував «новаційні комбінації».

Сьогодні під цим терміном більшість науковців і фахівців розуміють реалізоване нововведення високої ефективності, яке є кінцевим результатом інтелектуальної діяльності людини, її творчої думки, відкриттів, винаходів, раціоналізації і характеризується виведенням на ринок продукції (товарів і послуг) з якісно новими споживчими властивостями або підвищеною ефективністю виробничих, освітніх та інших систем. Інновація розглядається як результат інвестування в розробку і отримання знань та ідей з оновлення технологій, продуктів діяльності, організаційних форм існування соціуму (освіта, управління, організація праці, обслуговування, наука, інформатизація

та інші сфери життя людей) і передбачає подальший процес впровадження (виробництва) з фіксованим отриманням позитивного ефекту (прибуток, випередження, лідерство, пріоритет, докорінне поліпшення, якісна перевага, креативність і прогрес).

Розглядаючи інновацію в такий спосіб, можна простежити ланцюжок послідовних дій при її запровадженні: **інвестиції — розробка — процес впровадження — отримання якісного поліпшення**, який покладено в основу моделі запровадження інновацій у Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці Національної академії аграрних наук України (НСГБ НААН). Виходячи з того, що метою нововведень є підвищення ефективності, економічності, задоволеності читачів та інших користувачів бібліотечно-інформаційних послуг, поняття інноваційності ототожнюється у ДНСГБ НААН з виявленням нових можливостей поліпшення роботи науково-освітніми установами, якими є і бібліотеки (комерційність, державність, добродійність, моральність, етичність).

Оскільки поняття "інновація" щільно пов'язане з технологіями, комерцією, соціальними системами, економічним розвитком і формуванням політики, йому часто надають значення терміну «винахід», котрий означає створення нової науково-технічної розробки або удосконалення вже існуючої. У свою чергу удосконалення продуктів, товарів і послуг визначають словами «поліпшення», «зміни на краще» і «креативність». Виходячи з цих міркувань інновація не є такою до моменту її успішного впровадження і одержання користі. В той же час інновація має місце, коли хто-небудь використовує щось вже існуюче для зміни образу життя людей. В даному випадку винаходом може бути нова концепція, пристрій або інші речі, які упорядковують діяльність. В цьому випадку можна знехтувати швидким одержанням користі і позитивного ефекту. У ДНСГБ НААН розроблені теоретико-методологічні основи розвитку сільськогосподарських бібліотек: науково обґрунтований і поданий на розгляд Верховної Ради України проект "Закону України "Про концепцію розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні" (авт. : Шкляр В.Б., Вергунов В.А.,

Дерлеменко В.В., Московенко О.М., Ковбасюк В.В. Комітет освіти і духовності. № 5035 від 26.01.2004 р. – К., 2004. – 22 с.) [1]. Створено і затверджено постановою Бюро Президії НААН України від 16 червня 2005 р., протокол № 6 галузеву “Концепцію розвитку сільськогосподарських бібліотек України” [2].

Не зважаючи на всю інноваційність зазначених документів, за браком інвестицій, на їх швидку реалізацію розраховувати не доводиться. Те саме можна сказати й про наукові теми «Розробити і створити віртуальну сільськогосподарську бібліотеку: електронну мережу бібліотек УААН, інтегровану в мережі академічних та інших бібліотек України» (№ держ. реєстрації – 1024U001527), «Розробити і створити національний електронний банк даних рідкісних друкованих видань і стародруків на основі вивчення видового і кількісного складу книжкових колекцій сільськогосподарських бібліотек України» (№ держ. реєстрації - 0102U006053), а також розроблюваний нині проект "Концепції електронної бібліотеки на базі ДНСГБ НААН" та інші документи.

Наукою виявлено кілька видів інновацій. Серед них: технологічні, соціальні (процесні), продуктові (товарні), організаційні та маркетингові. У інформаційно-бібліотечних та освітніх установах найбільш поширеними вважаються:

Технологічні інновації — отримання нового або ефективного виробництва наявного продукту, виробу, техніки, нових або вдосконалених технологічних, освітніх та інших процесів.

Соціальні інновації — процес оновлення сфер життя людини в реорганізації соціуму (педагогіка, система управління, добродійність, обслуговування читачів, організація інноваційного процесу).

В освітній сфері все більшого розповсюдження набувають інноваційні процеси за яких відбувається комерціалізація технологій, а саме: послідовне перетворення ідеї на товар, що проходить етапи фундаментальних та/або прикладних досліджень, конструкторських розробок, маркетингу, виробництва

і, нарешті, збуту (курси лекцій, прийоми і методи викладання, створення реферативних журналів, бібліографічних покажчиків тощо).

Розрізняють також три основні типи інноваційних процесів, які у загальних рисах передбачають:

Тип 1. «Інновація – прорив» – генерацію кардинально нових знань (зазвичай це сфера фундаментальних досліджень); трансформацію одержаних фундаментальних знань в ідеї, які мають прикладний характер; визначення потреб споживачів наукових знань, бібліографічної сільськогосподарської науково-технічної інформації; тестування інновації (тільки для товару або процесу); впровадження (виробництво); поширення інновацій у базовій сфері; поширення інновацій на суміжні галузі; оцінку ефекту й ефективності інновацій. (Для ДНСГБ НААН це віртуальна (цифрова) сільськогосподарська бібліотека, що базується на корпоративному каталозі бібліотечних закладів України аграрного профілю.

Тип 2. «Інновація – удосконалення» – добір якостей (процесів), що потребують удосконалення на основі аудиту будь-якого об'єкта та визначення проблем, які необхідно вирішити; генерація ідей щодо вдосконалення; визначення базової ідеї вдосконалення; формування технічного завдання з удосконалення; тестування удосконалення; коригування удосконалення; впровадження вдосконалення; комерціалізацію вдосконалення; поширення на інші об'єкти; оцінку ефективності вдосконалення.

Тип 3. «Інновація – модифікація» – з'ясування потреби у модифікації; визначення і конкретизація параметру, який необхідно модифікувати; формування технічного завдання; тестування модифікації; впровадження модифікації; комерціалізація модифікації; поширення на інші об'єкти; оцінка ефективності.

Міністерство аграрної політики і продовольства України та Національна академія аграрних наук України на шляху до функціонування системи запровадження інновацій пройшли вже два етапи:

перший (2001–2005 рр.) – створення моделі реорганізації АПВ на основі

інновацій навчальних та науково-дослідних установ Міністерства аграрної політики і продовольства та Національної академії аграрних наук України за ринковими принципами;

другий (2006–2010 рр.) – створення науково-методологічних засад інноваційного розвитку аграрної науки і освіти.

Сьогодні здійснюється **третій** етап (2011–2015 рр.) – забезпечення підвищення інноваційного потенціалу аграрної науки та інтеграції інноваційних досягнень в індустріальні сегменти наукоємного ринку АПВ.

У справу активізації інноваційних процесів у галузі були зроблені певні інвестиції: 2004-2005 рр. з боку Міністерства аграрної політики та продовольства України та Національної академії аграрних наук України було виділено 120 тис. грн., а у 2007-2009 рр. ними ж надано 476 тис. грн., але лише Інституту інноваційного провайдингу НААН України [3].

Про ДНСГБ НААН в цьому плані можна сказати, що незважаючи на здійснення наукових досліджень і активне впровадження інновації в практику роботи бібліотек, інвестиційної підтримки з боку держави вона не отримує. Це є причиною того, що процес запровадження інновацій у практику роботи бібліотек здійснюється виключно за рахунок позабюджетних асигнувань.

Найважливішим напрямом ДНСГБ НААН із впровадження інновацій в роботу бібліотек стало задоволення інформаційних запитів користувачів. Необхідно не лише реагувати на запити користувачів, але й більш широко користуватися методом орієнтації на їх потреби (клієнт–орієнтований метод), який складається з аналізу потреб та задач, оцінки ресурсів, моделювання поведінки користувачів, проектування системи. При цьому розгляд зазначених питань є важливими кроками у розробці системи обслуговування.

Одним із важливих прийомів оптимального інформування користувачів залишається системний перегляд періодичних видань, що надходять до фондів бібліотеки та аналітичний розпис статейного матеріалу.

Цю роботу ДНСГБ НААН здійснює з січня 2007 року. В загальній системі автоматизації бібліотек ІРБІС це стало значним поступом до створення

електронного каталогу бібліотеки.

На початковому етапі основу позабюджетних надходжень, а це близько 150 тис. грн., крім виконання робіт з підготовки тематичних добірок, послуг ксерокопіювання, становили кошти від реалізації ексклюзивного видання бібліотеки, що видається з 1999 року - реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України». За своїм форматом він є єдиним в Україні і виходить щоквартально обсягом 20 ум. др. арк. Було змінено підхід щодо його широкої репрезентації у фаховому середовищі. Як результат, протягом 2004–2007 років журнал виявився вдалим інвестиційним проектом для технічного переоснащення бібліотеки або реалізації положень Постанови Президії УААН від 26 квітня 2001 року. З одного боку, він виконував свою основну функцію по створенню «вторинної» інформаційної продукції для науково-освітнього галузевого середовища, а з іншого – як елемент запровадження інновації. Були розроблені і затверджені науково-методичні засади в питаннях інформатизації бібліотечних процесів у вигляді «Концепції» не лише для системи НААН (кінець 2009 року) [4].

Другий етап щодо запровадження нашої бібліотекою інноваційної моделі припав на 2005–2010 роки і був присвячений пошуку шляхів інноваційної перебудови бібліотеки і підпорядкованої їй мережі. Фінансовою основою такого пошуку і стала розгорнута дослідницька робота, що знайшла розуміння і головне – додаткове грошове наповнення з боку Міністерства аграрної політики України, Державного комітету України з водного господарства і, навіть, Української академії аграрних наук. Окремо у цьому зв'язку стоїть підвищення рівня знань та умінь у працюючих як безпосередньо в бібліотеці, так і у підпорядкованій мережі. Підготовка окремими з них кандидатських і навіть докторських дисертацій розширили їх можливості опанувати новітні комп'ютерні технології. З'явився інтерес до творчої діяльності на благо установ, де вони працюють. Тому підготовку фахівців вищої кваліфікації, а протягом 2000–2010 років при нашій установі підготовлено 60 кандидатських та 2 докторські дисертації, розглядаю як функціонально-змістовний аспект

інновацій ексклюзивного характеру.

Починаючи з 2009 року нами досить успішно відпрацьовується ще один аспект інновацій комунікативно-соціального характеру. Його основне завдання – підвищення ролі й місця власної бібліотеки і підпорядкованої мережі в житті суспільства. З цією метою, в межах власних фінансових можливостей, ми робили наголос на: 1) проведенні конференцій, семінарів, читань (в т.ч. міжнародного рівня), 2) виданні бібліографічних серій, монографій, статей, методичних рекомендацій, двох збірників наукових праць віднесених ВАК України до фахових, РЖ «АПК України», «Бюлетеня ДНСГБ НААН України» тощо; 3) підготовці фахівців вищої кваліфікації; 4) перепідготовці бібліотечних працівників сільськогосподарських бібліотек на постійно діючих курсах підвищення кваліфікації при ДНСГБ НААН; проведенні спеціальних наукових досліджень на замовлення державних інституцій.

Серед перспективних проектів комунікативно-соціального характеру у 2010 році з нашої ініціативи розпочато роботу з архівного зберігання документів. З цією метою вже три роки при бібліотеці функціонує окремий науковий підрозділ – сектор архівів, до обов'язків якого входять зберігання і репрезентація: 1) документів виключно за основною діяльністю нашої установи; 2) особистих архівів відомих вчених природознавців України; 3) матеріалів про основну діяльність Центру науково-технічної інформації та маркетингу в агропромисловому комплексі України «Інформагпропром»; 4) наукові звіти з договірної тематики Міністерства аграрної політики України часів незалежності; 5) атестаційні справи здобувачів наукових ступенів кандидата і доктора сільськогосподарських наук ВАК України. Всі п'ять блоків є не тільки інформаційним ресурсом, а й мають перспективу стати інвестиційно та інноваційно привабливими.

Не лише успішною, а й перспективною виявилась діяльність щодо широкої репрезентації іноземних видань, які зберігає наша бібліотека і методично підпорядкована мережа за допомогою посольств, акредитованих у Києві. Її наслідком стало заснування у 2008 році нової бібліографічної серії

«Іноземна сільськогосподарська книга у фондах Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю». На сьогодні вийшло друком два видання, присвячені польській книзі, готується ще два стосовно франкомовних і німецьких видань [5, 6]. Головне, що, наприклад, налагодження щільних взаємовигідних зв'язків із культурним блоком Посольства Республіки Франції, дозволило отримати грант на підписку нових галузевих наукових журналів цієї країни та 300 нових книжкових видань. Успішно розвиваються і стосунки з німецькими колегами. До цього можна додати, що Посольства Франції, Німеччини та Ізраїлю додатково виділили кошти на заміну застарілого обладнання читальної зали та запропонували реальну матеріальну допомогу на перспективу. Все разом дало змогу репрезентувати можливості наших фондів у цих країнах на новому рівні та стати другим культурним центром згаданих посольств у Києві.

У цьому зв'язку не менш привабливими і навіть, в окремих випадках, прибутковими є наші дев'ять біобібліографічних серій, які успішно реалізують завдання щодо створення Національної сільськогосподарської бібліографії. Розробивши для кожної серії ексклюзивний підхід до подання матеріалів, максимально підключаючи, в якості співвиконавців для підготовки бібліотеки методично підпорядкованої мережі, нами було видано за позабюджетні кошти (90 %) протягом 2000–2010 років 157 книг. По окремих серіях: 1) «Академіки НААН України (заснована у 1998 році) – 51 книга; 2) «Члени-кореспонденти НААН України» – 7; 3) «Іноземні члени НААН України» – 1; 4) «Землевпорядна наука» – 1; 5) «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (заснована у 1998 році) – 32; 6) історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» – 41; 7) бібліографічна серія «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН України та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» – 2; 8) науково-допоміжні ретроспективні, біобібліографічні покажчики, бібліографічні довідники (починаючи з 2001 р.) – 22; 9) «Академіки та члени-

кореспонденти НАН України для сільського господарства» – 1 книга.

Для розгортання такої форми інновацій в нагоді буде і розроблений нами 2009 році на замовлення Міністерства аграрної політики України стандарт «Одномовний сільськогосподарський тезаурус. Створення і використання».

Загалом усі напрацювання за 2001–2010 роки дали підстави Президії Національної академії аграрних наук України запропонувати нашій бібліотеці починаючи з 2011 року очолити на п'ятирічку виконання окремої підпрограми 4 «Наукові основи інформаційно-бібліотечного забезпечення досліджень в галузях агропромислового виробництва» у загально академічній програмі 41. «Наукові основи ефективного використання інновацій в агропромисловому виробництві з урахуванням загальних особливостей регіону» (Трансфер інновацій). Вона включає в себе три складові:

1) 04-01(41.04/98) «Удосконалення інформаційно-бібліотечної та бібліографічної діяльності бібліотек системи НААН України»;

2) 04.02(41.04/09) «Оптимізація інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів сільськогосподарської науково-технічної інформації в Україні для інноваційних потреб»;

3) 04.03 (41.04/09) «Історія започаткування, становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні».

В такий спосіб, разом із НААН наша бібліотека вступає до третього етапу утвердження інноваційної моделі в системі аграрної науки для «...перетворення сільського господарства України в інвестиційно привабливу галузь економіки, щоб забезпечити залучення коштів на операційні витрати для виконання технологій та інвестицій для оновлення основних засобів виробництва» [7].

Підсумовуючи, зазначимо, що всі успіхи ДНСГБ НААН досягнуті упродовж 2001–2010 рр., стали наслідком використання різноманіття бібліотечних інновацій, які позитивно вплинули і продовжують впливати на інформаційно-освітню та навчальну функції сільськогосподарських бібліотек України.

Список використаної літератури

1. *Верховна Рада України. Проект “Закону України “Про концепцію розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні” / авт. : В. Б. Шкляр, В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко, О. М. Московенко, В. В. Ковбасюк ; Комітет освіти і духовності. № 5035 від 26.01.2004 р. – К., 2004. – 22 с.*
2. *Бюро Президії НААН. “Концепція розвитку сільськогосподарських бібліотек України”. Затверджено постановою НААН від 16 червня 2005 р., протокол № 6.*
3. *Зубець М. В. Утвердження інноваційної моделі в системі аграрної науки / М. В. Зубець, С. А. Володін // Вісн. аграр. науки. – 2010. – № 3. – С. 6.*
4. *Матеріали до проекту Постанови Кабінету Міністрів України : «Про Концепцію розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» / ННЦ «ІАЕ УААН». – К., 2009. – 29 с.*
5. *Польська сільськогосподарська книга у фондах Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Української академії аграрних наук та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1771–2008 рр.) : наук.-доп. бібліогр. покаж. / УААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, В. І. Головенко, Н. Ф. Басун, М. М. Щербань, О. О. Бойченко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця, 2009. – 283 с.*
6. *Польська книга у фондах ДНСГБ УААН / УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка ; уклад. : В. А. Вергунов, В. І. Головенко, А. А. Устиновська, Н. Ф. Басун, М. М. Щербань ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2008. – 126 с.*
7. *Зубець М. В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М. В. Зубець, М. Д. Безуглий. – К. : Аграр. наука, 2010. – С. 6.*